

Toespraak ter gelegenheid van
het tiende Lustrum van de Teldersstichting
Den Haag, 17 december 2004
F.Bolkestein

De uitdagingen van de 21ste eeuw.

Europa is verslaafd aan olie als de junkie aan de naald.

Op het ogenblik moet de EU 50 procent van haar energie-behoefte invoeren; 45 procent van de olie komt uit het Midden Oosten, 40 procent van het gas uit Rusland. Als er niets wordt gedaan, stijgt onze afhankelijkheid van energiebronnen buiten de EU tot 70% in 2030.

Daarmee maakt de EU zich tot gijzelaar van twee grote, niet-democratische gebieden: Rusland en het Midden Oosten. Is dat verstandig? De vraag stellen is haar beantwoorden.

De prijs van de olie kan niet anders dan oplopen, zeker op de langere termijn. Daardoor krijgen de olie-producerende landen in het Midden Oosten kolossale bedragen ter beschikking, zoals ook in het verleden wel is gebeurd.

Wat, indien Saudi Arabië grote sommen geld spendeert om het gedrag van hier wonende islamieten te beïnvloeden? Is dat aanvaardbaar? Zo ja, wat zullen de gevolgen daarvan zijn? Zo neen, waarom niet?

Kernenergie kan een cruciale bijdrage leveren aan een Europees energiebeleid voor de langere termijn. Zij vermindert de afhankelijkheid van energie-invoer, brengt meer verscheidenheid in energiebronnen en draagt ertoe bij de verplichtingen van het Kyoto-protocol uit te voeren.

Maar sommige lidstaten van de EU willen kernenergie afschaffen. Die trend moet worden gekeerd. Hopelijk is het recente besluit van de Finse regering een kerncentrale te bouwen een eerste signaal van nieuw denken.

Afgezien hiervan is het belang van normale betrekkingen met Rusland en met de landen in het Midden Oosten in dit verband duidelijk. Wij moeten ons inspannen die betrekkingen zo goed mogelijk te laten zijn, zonder natuurlijk iets essentiëls te loochenen. Dit nu wordt ons door de Amerikaanse buitenlandse politiek moeilijk gemaakt, althans wat betreft het Midden Oosten.

De laatste keer dat ik voor de Teldersstichting sprak, was op een conferentie die zij tezamen met de Wiarda Beckman Stichting had georganiseerd. Die conferentie had plaats in de Beurs van Berlage in Amsterdam, vlak voor Kerstmis 2002.

De aanval op het WTC had niet lang daarvoor plaatsgehad. De oorlog in Irak was nog slechts een dreiging. In mijn interventie heb ik mij tegen die oorlog gekeerd. Volgens mijn informatie, zei ik toen, had Irak noch splijtstof noch de kennis om een atoombom te maken. De band die Irak met Al Qaeda zou hebben was niet aangetoond. En wat betreft

het voornemen, het Midden Oosten in het algemeen en Irak in het bijzonder te democratiseren citeerde ik het Engelse gezegde: “Fools rush in where angels fear to tread”.

Zeker, Saddam Hussein was een buitengewoon onaangename dictator maar daarvan zijn er meer. Ondertussen kan die oorlog het terrorisme slechts aanwakkeren en is het onduidelijk hoe de VS zich uit dat moeras kan terugtrekken. De Amerikaanse diplomatie zal gedurende lange tijd de last van dit fiasco moeten dragen.

Wij moeten een les uit deze tragedie trekken. De Amerikaanse regering heeft zich duidelijk bekend tot het unilateralisme. Zie de Nationale Veiligheidsstrategie van september 2002. Hier volg ik Peter van Walsum, onze voormalige vertegenwoordiger in de Veiligheidsraad, die onlangs de Cleveringa-lezing in Leiden heeft uitgesproken. In die toespraak zie hij;” Ik zou graag zien dat Nederland ophield te ambiëren het meest Navo-gezinde land van West Europa te zijn. Dan zou het eindelijk ook op buitenlandspolitiek gebied een actief en ongereserveerd lid van de EU kunnen worden.” Ik ben het daarmee eens.

Van Walsum zei verder dat het streven naar eenstemmigheid in de Europese buitenlandse politiek onze prioriteit zou moeten krijgen. Ik ben ook dat met hem eens maar verwacht niet dat de EU die eenstemmigheid meer dan incidenteel zal weten te bereiken.

Dat streven was moeilijk à six, zeer moeilijk à quinze en nagenoeg onmogelijk à vingtcing. Geen illusies dus. Dit is een van de redenen waarom ik nooit heb geloofd in de mogelijkheid van een Europese federatie.

In de jaren zestig en zeventig hebben wij geijverd voor lidmaatschap van het VK van de Europese Gemeenschap. Met de toetreding van dat land was alle hoop op een Europese federatie vervlogen.

Zeker, de EU heeft federale kenmerken, zoals het Hof van Justitie, het Europees Parlement en de Commissie. Maar het is geen federatie en zal dat ook nooit worden.

Dit is geen academische zaak. Sommigen willen een Europese belasting. Ik zie daar niets in, onder andere omdat de EU de legitimiteit daartoe niet bezit.

Het is tijd dat een President van de Europese Commissie in rond Portugees zei dat er geen Europese federatie zal komen, zodat wij allen met de benen op de grond komen te staan. Ik betwijfel overigens of hij dat zal doen. Het is niet makkelijk om vastgeroest denken te doorbreken.

Euro-realisme is nodig, nu meer dan ooit. De Europese Commissie wil voor de periode 2007-2013 meer, veel meer geld. Dit terwijl zij het gevoteerde geld niet kan opmaken en alle lidstaten krom moeten liggen om hun begrotingen op orde te krijgen.

Bovendien moeten het Gemeenschappelijke Landbouwbeleid en het Regionale Fonds ingrijpend worden hervormd. Delen daarvan kunnen worden gerepatriceerd. Waarom moeten Duitse burgers meebetalen aan het Franse landschap? De Europese Unie moet niet meer doen maar minder.

Als dit niet gebeurt, als de EU steeds meer taken tot zich trekt, als na de huidige uitbreiding – die ik altijd heb ondersteund – er lidstaten bijkomen die daar onvoldoende toe zijn voorbereid, dreigt verstarring. Dan zou het wel eens kunnen zijn dat wij nu het hoogtepunt van de Europese integratie beleven.

Wij moeten ons geen kern-Europa wensen maar een Europa van kerntaken. Het devies van de voormalige Commissie-President Santer was: minder maar beter. Zo is het net. Dat is ook altijd het devies van de VVD geweest.

Minder maar beter. En ons houden aan afspraken. Pacta sunt servanda. Aan het begin van de munt-unie staat het Stabiliteits- en Groeipact. In een plechtige verklaring was te lezen dat de lidstaten daar strikt de hand aan zouden houden.

Hebben de lidstaten dat gedaan? Ik ga nu voorbij aan het Griekse gerommel met de cijfers. Ook aan de twijfel die is gerezen aan de Italiaanse cijfers. De toestand in Frankrijk en Duitsland is ernstiger. De Franse MP Raffarin heeft over het Stabiliteits- en Groeipact gesproken in denigrerende termen die weinig goeds voorspellen. De Duitsers hebben dat Pact zelf verzonnen maar handelen er niet naar. Ze spreken water maar drinken wijn.

Hier valt de Commissie weinig te verwijten want het is zij die de Ecofin, dwz de Raad van Ministers van Financiën, hierom voor het Hof van Justitie heeft gedaagd.

Als een plechtige internationale overeenkomst die strikt zou worden nagekomen zo met voeten wordt getreden, aan welke zulke overeenkomst kan men dan nog geloof hechten?

Bij dit alles moet men bedenken, dat wij voor een demografische crisis staan.

In alle 42 landen van Europa zijn de vruchtbaarheids-percentages lager dan het vervangingsniveau van 2,1 kind per vrouw. In 24 landen is de vruchtbaarheidsgraad zelfs lager dan 1,5. In landen als Italië Spanje, Duitsland en Oostenrijk zal de bevolking in omvang dalen.

De gevolgen daarvan zijn binnenkort voelbaar. Het aantal burgers dat ouder is dan 60 bedraagt nu 20 procent. In 2030 zal dat 34 procent zijn.

Deze demografische ontwikkeling heeft een economisch gevolg. Volgens de Europese Commissie zal de te verwachten economische groei dalen van 2,25 procent naar 1,75 procent per jaar. Als de vergrijzing ook negatieve gevolgen heeft voor de productiviteit zal de groei niet verder komen dan 1 procent.

In het pensioenstelsel is het gevolg al snel merkbaar. Nu zijn er drie werkenden voor elke burger ouder dan 60. In 2018 zullen er nog maar twee werkenden zijn. Dat heeft enorme gevolgen voor de samenstelling van de bevolking, voor de ontvolking van landelijke gebieden, voor de dynamiek van de arbeidsmarkt en de betaalbaarheid van de pensioenen.

Alle lidstaten van de Europese Unie komen daarmee voor lastige keuzen te staan. Moeten zij de bevolkingsgroei stimuleren met een fiscaal gunstig gezinsbeleid? Moeten zij de pensioengerechtigde leeftijd verhogen? Moeten zij het pensioenstelsel hervormen, waarbij de staat steeds minder doet en burgers steeds meer zelf voor hun ouderdagsvoorziening moeten zorgen?

Nederland heeft naast de AOW een sterk ontwikkelde tweede pijler met krachtige pensioenfondsen, maar in sommige grote Europese staten (Frankrijk, Duitsland en Italië) kijkt de burger voor zijn pensioen naar de staat.

In Italië zal het deel van de bevolking dat ouder is dan 65 tussen nu en 2050 toenemen met 44% terwijl het werkzame deel van de bevolking zal afnemen met 30%.

Om pensioenen te betalen, zal Italië zich genoopt voelen zijn begrotingstekort te laten oplopen. Dat zou kunnen leiden tot een hogere rente en dus - op termijn - een hogere inflatie dan anders het geval zou zijn geweest. Nederland heeft een opgespaard pensioenkapitaal van zo'n €500 miljard. Een procent meer inflatie betekent een waardeverlies van €5 miljard.

De Europese Commissie verwacht, zei ik, dat de economische groei op langere termijn zal dalen tot 1,75%. Dat komt overeen met een van de vier scenario's die het CPB onlangs voor de tijd tot 2040 heeft beschreven. Die scenario's zijn gebaseerd op een hoge en een lage variant van twee parameters: de bereidheid tot internationale samenwerking en de hervorming van de collectieve sector. Deze vier scenario's leiden tot grote verschillen in economische groei.

In het scenario dat mij het meest waarschijnlijk lijkt, wordt de uitbreiding van de EU geen politiek succes omdat lidstaten te veel aan hun soevereiniteit hechten en problemen liefst op nationaal niveau willen oplossen. Wel heeft er een vergaande handelsliberalisatie plaats tussen de VS en Europa, waardoor er op termijn een nieuwe en grotere interne markt ontstaat.

De overheid zal de eigen verantwoordelijkheid van de burger benadrukken. De verzorgingsstaat zal worden ingeperkt en publieke voorzieningen zullen worden versoberd. Daardoor neemt de inkomensongelijkheid toe, zodat studeren aantrekkelijker wordt. Onder die voorwaarden wordt de gemiddelde economische groei geraamd op 1,7%

Dat het die kant opgaat, wordt ook voorvoeld door de Nederlanders die zijn geënquêteerd in verband met een ander rapport, ditmaal van het Sociaal en Cultureel Planbureau,

getiteld “In het zicht van de toekomst”. Volgens dat rapport verwachten de Nederlandse burgers in het algemeen een samenleving in de toekomst die harder is en minder gelijkheid garandeert.

Tussen 1945 en 1973 hebben wij een fantastische tijd gehad - en niet alleen wij. De Fransen noemen die periode “les trente glorieuses”. Joop den Uyl had gelijk toen hij zei: Die tijd komt nooit meer terug. Het was ook niet zo moeilijk dat toen te raden. Maar velen wilden het niet zien. Vandaar de politieke problemen waarmee het eerste kabinet-Lubbers te kampen had. Een voor een moesten de illusies worden losgelaten waar velen zich aan vastklampten. Ik heb dat proces ondersteund toen ik in de formaties van 1994 en 1998 samen met Wim Kok de sociale zekerheid regel voor regel heb uitgevlooid. Het is de historische betekenis van Wim Kok dat hij dat voor zijn kap heeft genomen.

En nu staan wij naakt in de kille wind en moeten wij ons beschermen tegen een jaloerse buitenwereld. Op de ranglijst van het Global Competitiveness Report bekleden wij plaats 12. Dat is beter dan Duitsland, Australië en Canada op plaatsen 13, 14 en 15 maar een stuk minder goed dan de Scandinavische landen: Finland op plaats 1, Zweden op 3, Denemarken en Noorwegen op 5 en 6. Hoe doen de Scandinaviërs dat, in weerwil van hun hoge belastingen?

In Lissabon in maart 2000 heeft de EU besloten dat zij een knowledge-based economy wil hebben. Mij dunkt dat de Scandinavische landen dat ideaal dichter benaderen dan Nederland. De EU heeft de lidstaten ten doel gesteld 3% van hun BNP te besteden aan onderzoek. Alleen Finland en Zweden hebben die doelstelling bereikt. In Italië zijn de openbare uitgaven voor onderzoek de laatste tien jaar gedaald. Ook Nederland haalt de Europese doelstelling bij lange na niet.

Ondertussen vertrekken veelbelovende wetenschappers naar de VS. Daar wonen nu 400.000 van hen en de Europese Commissie schat dat slechts 13% wil terugkeren.

Europa is arm aan grondstoffen. Als wij ons menselijk kapitaal niet op peil houden, ja verbeteren, dan ziet het er somber voor ons uit. Meer geld voor onderzoek en onderwijs moet beschikbaar komen en dat kan alleen als de sector van de overdrachtsuitgaven verder worden hervormd. Alleen dan wordt de economische groei hier voldoende ondersteund.

Die groei is nodig om de werkgelegenheid op peil te houden zodat ook de integratie van minderheden wordt vergemakkelijkt.

Tien jaar geleden was het thema van culturele minderheden een taboe, hoewel hun integratie onvoldoende succes had. Intussen is de situatie er niet veel beter op geworden, hoewel het taboe is verdwenen.

Etnische minderheden vormen nu 9% van de Nederlandse bevolking. In 2015 is dat 14%, één op zeven. De omvang van de immigratie en het gebrek aan integratie overstijgen de absorptiecapaciteit van de stedelijke gebieden. Als gevolg daarvan neemt het ongenoegen

bij de autochtone bevolking toe. Er moet altijd ruimte zijn voor echte politieke vluchtelingen, maar verreweg de meeste asielzoekers zijn economische migranten.

Integratie moet voorts plaatshebben binnen een staatsrechtelijk geheel dat de waarden van de liberale democratie (zoals vrijheid van meningsuiting, gelijkheid van man en vrouw en de leerplicht) laat prevaleren boven gewoonten van migranten die daar haaks op staan.

Veel immigranten in Amerika zijn trots op hun nieuwe nationaliteit. Van veel immigranten naar Nederland kan men dat niet zeggen. Een aantal van hen kijkt zelfs neer op onze cultuur. Zou het verschil komen doordat de Amerikanen meer appelleren aan de eigen verantwoordelijkheid terwijl in Nederland het slachtofferschap gereede ingang vindt?

Een laatste woord over de rechtsstaat. Die dreigt in de verdrukking te komen. Straatcriminaliteit en verstoringen van de openbare orde geven overlast en leiden tot een gevoel van onveiligheid. Burgemeesters mogen de politie er dan ook niet van weerhouden daartegen op te treden. De ernstige, vaak georganiseerde misdaad kan alleen door een afdoende recherche-apparaat worden bestreden. Terrorisme vraagt om veel en nauwkeurige internationale samenwerking. De overheid kan de criminaliteit onmogelijk op haar beloop laten want de rechtsstaat is de basis van alles. Daarom verdient rechtshandhaving prioriteit bij het verdelen van geld.

Het is niet moeilijk een worst-case scenario te schetsen.

Jongeren die in opstand komen tegen de stijgende lasten die zij moeten dragen om de ouderen van de toekomst dezelfde welvaart te geven als wat de ouderen van nu ontvangen. Tegenvallende arbeidsparticipatie gepaard met matige productiviteitstoename en dus een lage economische groei en veel werkloosheid. Een hoge olieprijs die islamitische productielanden in staat stelt de culturele eigenheid van minderheden hier ruimhartig te subsidiëren Slecht geïntegreerde islamitische meerderheden in stedelijke gebieden die de weinige joden die hier nog wonen het voortbestaan onmogelijke maken. Een maffia die lak heeft aan politie en justitie. En een Europese Unie die ten prooi valt aan atavistisch nationalisme en sociaal-economische verstarring. Het is een grimmig beeld van een mogelijke toekomst.

Veel kabinetten zullen koelbloedig en daadkrachtig deze problemen te lijf moeten gaan. Veel aardige mensen zullen noodzakelijke maar pijnlijke hervormingen willen uitstellen. Veel onaardige mensen zullen hun gelijk bevestigd zien. Dat is de ironie van de politiek.